

En upplyst autokrats minnen

GEORG KAHLSON: GK minns. 100 sidor. Lund: Bokförlaget Signum 1981. Pris: ca 50 kr. ISBN 91-85330-34-5.

Min stridbare vän Georg Kahlson, emeritus fysiologiprofessor i Lund, har intalat 83 sidor minnen i diktafon, därtill uppmanad av sin forne elev, professor Håkan Westling, som deltagit i egenskap av lyssnare. Det har blivit en uppriktig och så att säga fasadtrogen bok, där GK framträder i helfigur sådan en äldre generation än en närvarande upplevt honom. Minnesböcker bygger oftast på ett urval ur anteckningar, men GK säger sig inte ha fört några utan har gått direkt på långtidsminnet. Det är inte vanligt här i landet att medicine professorer bjuder på sig själva i former som låter stridens åskor från genombrottsåren återskalla i omdömen om folk och få. Man får gå till Gustaf Retzius och Israel Holmgrens memoarer för liknande uppriktigheter.

I GK:s fall ligger en del av förklaringen till hans vakna attackberedskap i erfarenheterna från de elva åren i Tyskland, där han i München upplevde nazismen. Då var han förenad i äktenskap (1930) med en läkare av judisk börd, i mitt minne en förtjusande dam, Louise. De tyska intrycken tillhör skriftens intressantaste partier, livfullt skildrade minnen av händelser och personer belysande alldeles särskilt medicinska förhållanden och lärarter. Bland annat presenteras kirurgen Sauerbruch, inre medicinaren von Romberg, fysiologerna Otto Frank och Hermann Rein. GK omtalar också att alla i München kände till koncentrationslägret i Dachau. Inte för intet blev GK Israel Holmgrens jämlike som nazismens ärkefiende på svensk botten.

Såsom tysk doktor mötte GK till en början svårigheter i Lund när han (1934) ansökte om docentur i farmakologi. Uppskattning och förståelse rönt han hos Torsten Thunberg, på den tiden Sveriges ledande fysiolog, med rätta beundrad och respekterad av GK, som ägnar honom en vacker minnesruna. GK blev docent i fysiologi 1936 och efterträdde Thunberg som ämnets professor 1938.

Vetenskapligt arbete — en lyx?

GK unnar sig en skildring av Lundafakulteten från sina professorsår och spar varken på ris eller ros. Dråplig är historien om anatomiprofessorn Gaston Backman, som klagade över studenternas dåliga minne. Detta tillskrev han den bristfälliga träning av minnet som blev en följd av att de inte mera behövde lära sig katekesen

utantill! GK har säkert rätt i sin allmänna kritik som innebar att de teoretiska institutionerna var illa rustade för vetenskapligt arbete. Därom skrev han i Läkartidningen 1941 och sände artikeln till samtliga ledamöter av riksdagen.

»Sedan Ernst Wigforss läst artikeln skrev han till mig och sa att han ej hört talas om att professorer och fakulteter begärt pengar och tjänster för vetenskapligt arbete. De motiverade sina äskanden endast med undervisningens växande krav och det ökade studentantalet. Icke förty erbjöds fakulteterna, de medicinska, ett visst antal docentstipendier utöver de fem, som fanns vid var och en av de medicinska fakulteterna. Inför detta erbjudande svarade fakulteten i Lund att behov icke förelåg för utökad antal docentstipendier», skriver GK.

Kahlsons kritik gällde inte bara Lund utan universiteten över huvud. Han var ingalunda ensam om denna inställning. I en understreckare i Svenska Dagbladet den 24 februari 1942 hade jag presenterat Englands Medical Research Council och skildrat dess betydelse för vetenskapligt arbete på medicinens område. Den 10 maj samma år hade vi ett stort diskussionsmöte om grundandet av ett medicinskt forskningsråd. Närvarande var professorerna Blix, von Euler, Granit, Kahlson, Liljestrand, Olivecrona, Theorell och Westman samt dåvarande laboratorn Jorpes. Jag hade författat en PM utmynnande i ett förslag till statuter för rådet. Efter mötet fortsattes samtalet med Blix, Jorpes, Kahlson och Westman, när vi åt middag tillsammans på Hasselbacken. Detta kompletterande bidrag till forskningsrådets historia tar jag från egna anteckningar vid denna tidpunkt.

Emellertid, GK tog i stor skala hand om hela frågekomplexet och skötte den politiska offensiven med kraft och seghet, skrev artiklar och talte med riksdagsmän, såsom skildras i hans minnen. Det är ingen överdrift att kalla denna insats för svensk medicinsk forskning ett vägande avsnitt i GK:s liv och i Sveriges vetenskapshistoria. Det medicinska forskningsrådet tillkom 1945. Roande interiörer och fräna omdömen avlöser varandra i GK:s skildring av rådets första arbetsår. Inte ens bland medicinska professorer förelåg överallt välvilja mot den i dag allmänt erkända forskningsrådsprincipen. Mången hade föredragit att anslagsökningen hade tillfallit fakulteterna. Medicinarnas initiativ uppmuntrade andra fack till efterföljd. Forskningsklimatet från 1945 ett kvarts sekel framåt i tiden blev det bästa Sverige någonsin haft.

Mer än en hydda

Efter detta avsnitt på riksplanet i GK:s strövtåg i minnenas värld ägnar han huvuddelen av skriften åt Lund. Med stor dramatik skildras hans kamp för att få bygga en institution efter eget sinne – varje professors dröm vid denna tidpunkt var en egen hydda. Det lyckades GK att slå ned sparsamhetens inkarnation i form av generaldirektör Björck (som var i färd med att stympa den blivande institutionen) och att vinna ecklesiastikministern Bagge för sitt förslag. Det blev också en föredömlig anstalt för undervisning och

3230

forskning, genomtänkt i detalj under gott samarbete mellan GK och arkitekten Klas Anshelm.

GK presenterar här deras skapelse med kärleksfull inlevelse i själva huset, dess finansiering, medarbetarskaran, tekniska avdelningar och deras ledare, ja, till och med köksan Ida blickar mot läsaren ur en bild på en halv sida. GK hade i Tyskland lärt sig respekt för undervisningens kvalitet i för-nazistisk tid och fostrade en god skola. Både som forskare och lärare spelade han en ledande roll i svensk fysiologi.

GK berättar att då »klagade en del professorer över att deras administration var så betungande att de ej hade erforderlig tid för undervisning och forskning. Mången av dem som klagat hade ingen eller ringa erfarenhet som prefekt. Av mig fanns föga att lära, när mitt prefektskap var autokratiskt.»

Så lyder hans egen bekännelse, men utifrån sett var GK i varje fall en upplyst autokrat, som både personligt och vetenskapligt följde med sina medarbetares liv och verksamhet och såg till att också de finansiella förutsättningarna för forskningsarbete förelåg.

Inte endast »arg ung man»

Denna minnets kammare hos GK är ett rum där många händelser och personer lever ett dramatiskt liv i förhållande till husvärden. Det befolkas av ständiga ställningstaganden för och emot något eller någon. Inte så sällan tar värden fram bössan och avlossar ett skott. Mycket sådant som ger boken spänning och intresse kan inte återges på några rader i en anmälan. Det synes mig som om intalandet i diktafon lett till att GK fattats av en stigande iver att skildra sin offentliga fasad. Bilden av hans person blir därför något ensidig. Den visar intet av hans liv i kärlekslycka med Louise och glada minnen av sitser i vänners lag, ej heller mycket av det mått av generositet GK kunde visa när sådant var påkallat. Emfasen ligger så starkt på bilden av »arg ung man». Två populärvetenskapliga essäer avslutar boken.

Sist två obetydliga rättelser: GK har lagt 3 år till Robert Tigerstedts livslängd och förflyttat den pensionerade J B S Haldane till Italien. Det bör vara Indien. Den originelle genetikern älskade under sina sista år att visa sig i Europa i indisk förklädnad ned till sandalerna hälsande på folk med att buga sig över sina mötande fingertoppar.

Ragnar Granit